

експертизу, вважає можливим виконання досліджуваного підпису іншою особою, а не тією, від імені якої він значиться, необхідно надавати зразки особистого підпису передбачуваного виконавця і також запропонувати йому виконати експериментальні зразки підпису від імені іншої особи. При цьому неможна показувати досліджуваний підпис чи (тим більше) запропонувати його перемальовування.

Р. В. Комісарчук наводить приклад максимально ефективного прийому відбору експериментальних зразків, суть якого полягає в отриманні порівняльного матеріалу в будь-якої особи, яку перевіряють, за спеціально розробленим зразком тексту, що містить усі варіанти малих і великих літер абетки, у різних поєднаннях, словосполученнях [1]. Також він зазначає, що під час отримання зразків почерку (крім застосування тактичних прийомів) необхідно дотримувати певні додаткові вимоги: у процесі підготовки до призначення почеркознавчої експертизи здійснювати збір відомостей, які характеризують індивідуальні особливості людини, яку перевіряють. Нерідко експерту необхідно надавати офіційні відомості про особливості писемно-рухового функціонально-динамічного комплексу особи, надавати відомості про провідну писемну руку та про стан здоров'я й перенесені захворювання на момент виконання досліджуваних документів, які могли б вплинути (вплинули) на стан її писемно-рухової навички: зменшення рухомості кістково-м'язової системи, виснаження нервової системи, послаблення зору тощо.

Вільні та експериментальні зразки необхідно надавати в усіх випадках призначення почеркознавчих експертиз. Співставлення вільних та експериментальних зразків між собою дає можливість експерту, з одного боку, перевірити достовірність вільних зразків, з іншого,— встановити, чи відсутні викривлення почерку в експериментальних зразках.

Щодо питання необхідної кількості зразків для проведення судово-почеркознавчої експертизи, то це вирішують у кожній окремій експертній ситуації. Загальним є правило, що чим менше графічного матеріалу у досліджуваному рукописному записі, тим більшим має бути обсяг зразків почерку (підпису) порівняльного матеріалу.

Відповідно до Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та

експертних досліджень, затверджених наказом Міністерства України від 08.10.1998 р. № 53/5, достатність та якість наданих для проведення експертизи зразків почерку та підпису особи визначаються експертом у кожній конкретній експертній ситуації. Критерієм достатності обсягу порівняльного матеріалу вважається надання такої його кількості, за якою можливо виявити індивідуальність, варіаційність та стійкість ознак в досліджуваному об'єкті і зразках почерку (підпису) певного виконавця [2].

У документі, що є підставою для проведення експертизи, орган (особа), який призначив експертизу, зобов'язаний зазначити документи, у яких містяться вільні, умовно-вільні зразки почерку та підпису особи [2], що вкрай рідко трапляється на практиці.

На думку науковців [3], допомога спеціаліста є доцільною на стадії отримання зразків і підготовки матеріалів для призначення експертизи.

Отже, надання на експертизу зразків у достатній кількості, необхідної якості, безсумнівного походження та ін. є запорукою повноти проведення дослідження та надання аргументованого категоричного висновку експерта. Бажаючи більше звертати увагу слідчих, суддів та органів, які призначають експертизу, на необхідність вдосконалення навичок з цього питання, отримання консультацій та залучення спеціалістів на етапі підготовки матеріалів для призначення експертизи, що сприятиме кваліфікованому здійсненню таких дій.

Список використаних джерел

1. Комісарчук Р. В. Почеркознавча експертиза в технології розслідування господарських злочинів: методично-організаційне забезпечення // Юридичний науковий електронний журнал. 2017. № 4. С. 160—164.
2. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : наказ Міністерства України від 08.10.1998 р. №53/5 (зі змін та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98> (дата звернення: 25.02.2021).
3. Сокиран М. Ф. Отримання слідчим зразків для експертизи за участю спеціаліста. // Криміналістика и судебная экспертиза. 2014. Вып. 59. С. 153—161. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/krise_2014_59_21 (дата звернення: 25.02.2021).

М. Ю. Будзієвський,

кандидат юридичних наук, доцент Запорізького відділення Дніпропетровського НДІСЕ, м. Запоріжжя, Україна,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6094-7875>, e-mail: pinboxmb@gmail.com

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ БАГАТООБ'ЄКТНОЇ ПОЧЕРКОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Анотація. Викладено основні теоретичні положення та практичні рекомендації для проведення багатооб'єктних судово-почеркознавчих експертиз. Висвітлено проблемні методичні аспекти під час диференціації судово-почеркознавчих експертиз на малооб'єктні та багатооб'єктні.

Ключові слова: методика, багатооб'єктні почеркознавчі дослідження, диференціація та співвідношення між малооб'єктною та багатооб'єктною експертизою.

Abstract. The article presents main theoretical provisions and practical recommendations for multi-object forensic handwriting analysis. Pressing methodological aspects of differentiation of forensic handwriting analyses into few-object and multi-object ones are highlighted.

Keywords: methodology, multi-object handwriting analysis, differentiation and ratio between few-object and multi-object analysis.

Аннотация. Изложены основные теоретические положения и практические рекомендации при проведении

многообъектных судебно-почерковедческих экспертиз. Освещены проблемные методические аспекты при дифференциации судебно-почерковедческих экспертиз на малообъектные и многообъектные.

Ключевые слова: методика, многообъектные почерковедческие исследования, дифференциация и соотношение между малообъектной и многообъектной экспертизой.

Багатооб'єктна судово-почеркознавча експертиза — це самостійне судово-почеркознавче дослідження, специфіка якого пов'язана з вивченням різних категорій спірних рукописів і/або порівняльних зразків, що зумовлює різноманіття експертних ситуацій під час вирішення багатопланових завдань дослідження.

Із метою забезпечення найбільш якісного вирішення завдань дослідження необхідно глибоке вивчення фундаментальних наукових положень теорії судово-почеркознавчої експертизи, формування відповідних методичних рекомендацій, які стануть у пригоді в подальшій практичній діяльності.

Аналіз експертної практики та спеціальних науково-методичних джерел свідчить, що окремі теоретичні, методичні та організаційно-тактичні положення багатооб'єктної судово-почеркознавчої експертизи недостатньо розроблено або потребують уточнення. Вочевидь, всебічна наукова робота в зазначеній області дає змогу підвищити ефективність і якість цього напряму судово-експертної діяльності.

Потреби судової та слідчої практики у виконанні багатооб'єктних судово-почеркознавчих експертиз доволі великі. Поділ почеркознавчих експертиз на малооб'єктні та багатооб'єктні методично не обґрунтовано, експерт здійснює його самостійно залежно від наявної кількості об'єктів експертизи.

У науковій літературі відсутня однозначна позиція експертів-почеркознавців зі згаданої проблеми. Різноманіття точок зору пояснюється актуальністю й необхідністю мати в розпорядженні експерта умовне числове значення, за допомогою якого можна диференціювати судово-почеркознавчу експертизу на малооб'єктну та багатооб'єктну. Під час наукових досліджень в області багатооб'єктної почеркознавчої експертизи науковці неодноразово пробували визначити більш конкретні значення для об'єктивізації оцінки виконаної експертом роботи.

У криміналістичній літературі існує кілька точок зору на проблему встановлення оптимальних кількісних критеріїв диференціації судово-почеркознавчих експертиз на малооб'єктні та багатооб'єктні. Наведемо актуальні думки провідних вчених і практиків в цієї області. Так, О. О. Гусев пов'язував поняття багатооб'єктності з кількістю почеркових об'єктів і порівнянь не менше ніж 20 [1]. Такі визначення з невеликими текстуальними відмінностями дають більшість авторів. Наприклад, на думку А. І. Колонутової «до багатооб'єктних експертиз прийнято відносити такі, в процесі яких необхідно аналізувати 20 і більше об'єктів (як досліджуваних, так і порівняльного матеріалу)» [2]. Л. А. Вінберг і М. В. Шванкова багатооб'єктними експертизами вважають «дослідження, де

є більше 20 об'єктів або коли налічується 10—15 передбачуваних виконавців» [3].

У методичних рекомендаціях ДНДЕКЦ МВС України зазначено, що «у судовому почеркознавстві багатооб'єктною традиційно прийнято вважати експертизу, що містить 10—20 і більше об'єктів дослідження, або експертизу, на вирішення якої поставлені питання відносно 10—15 ймовірних виконавців» [4].

Водночас не всі види множин почеркових об'єктів є показниками багатооб'єктності судово-почеркознавчої експертизи. Як було зазначено раніше, наявність деяких з них характерно лише для малооб'єктних досліджень. Це парадоксальне, на перший погляд, становище зумовлено тим, що поняття «багатооб'єктність» в судовому почеркознавстві традиційно має виключно практичне значення, що дає змогу за кількісним критерієм максимально об'єктивно оцінювати обсяг виконаної експертом роботи.

Так, у науково-методичних рекомендаціях із питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень зазначено таке: «Якщо необхідно дослідити велику кількість почеркових об'єктів, їх доцільно розділити на групи (за особами, від імені яких виконано підписи, епізодами справи, видами документів тощо) і за кожною групою призначити окрему експертизу» [5].

Традиційною є методика дослідження почерку для ідентифікації виконавця з реєстраційним кодом № 1.1.04 «Порядок і черговість вивчення досліджуваного документа і зразків почерку передбачуваного виконавця вирішується з урахуванням конкретних особливостей кожної експертизи в залежності від обсягу досліджуваної рукописи, а також кількості досліджуваних документів і передбачуваних виконавців» [6], де зазначено лише те, що «при великій кількості досліджуваних підписів від імені однієї особи корисно на даному етапі провести їх угруповання, якщо вони різняться між собою. Таке групування проводиться за загальними ознаками: транскрипції, темпу виконання, протяжності і напрямку рухів тощо» [7].

Отже, умовність межі між малооб'єктною та багатооб'єктною судово-почеркознавчою експертизою однакостайно визначена багатьма експертами-почеркознавцями. Слід пам'ятати, що як одиничні об'єкти почеркознавчої експертизи розглядають як окремі спірні рукописи (тексти, короткі записи, підписи), так і всі порівняльні зразки почерку кожного конкретного виконавця. Відносно перших це пояснюють необхідністю вирішувати самостійні питання про їх належність певному виконавцю, що встановлюють лише в процесі дослідження. Другі (хоч їх надають у розпорядження експерта як безліч порівняльного матеріалу) відображають почерк тієї самої особи у всій різноманітності його проявів, отже, пов'язані спільністю походження.

Усебічний аналіз теорії та практики судово-почеркознавчої експертизи дасть змогу сформулювати окремі ключові поняття, необхідні експерту-почеркознавцю для проведення повноцінних і ефективних досліджень цієї категорії, а також заповнити прогалини в теоретичних знаннях про багатооб'єктну судово-почеркознавчу експертизу.

Список використаних джерел

1. Гусев А. А. О технике производства и оформления много-объектных экспертиз подписей // Теория и практика криминалистической экспертизы. Криминалистическое исследование подписей. 1958. Сб. 3. С. 231—242.
2. Колонутова А. И. Особенности проведения многообъектных почерковедческих экспертиз. Москва, МВД СССР ВНИИ, 1972. С. 22.
3. Винберг Л. А., Шванкова М. В. Почерковедческая экспертиза : учеб. для вузов МВД СССР. Волгоград : ВСШ МВД СССР, 1977. 207 с.
4. Шпакович Н. Г. Особливості оформлення висновків експертів за результатами проведення багатооб'єктних почерковедчих досліджень : метод. рек. / ДНДЕКЦ МВС України. Київ, 2005. 13 с.
5. Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень (у ред. наказу Мін'юсту України від 26.12.2012 р. № 1950/5). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98> (дата звернення: 22.02.2021).
6. Загальна методика дослідження почерку при ідентифікації виконавця / ВНДІСЕ, 1971. Реєстраційний код в реєстрі методик проведення судових експертиз Мін'юсту України — № 1.1.04.
7. Дослідження підписів / ВНДІСЕ, 1971. Реєстраційний код в реєстрі методик проведення судових експертиз Мін'юсту України — № 1.1.12.

О. П. Ващук,

доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри криміналістики Національного університету

«Одеська юридична академія», м. Одеса, Україна,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3161-2870>, e-mail: vaschuk@onua.edu.ua

ОКРЕМІ СТАДІЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ЛЮДИНИ ЗА ВІДЕОЗАПИСОМ

Анотація. Розкрито ключові моменти стадії попереднього та роздільного дослідження об'єктів невербальної інформації у відеозаписі. Визначено мету, об'єкти та суб'єкти дослідження об'єктів невербальної інформації у відеозаписі. Окреслено вимоги до зразків дослідження та загальних умов проведення такого дослідження.

Ключові слова: невербальна інформація, ідентифікація, криміналістика, судова експертиза.

Abstract. The key points of the stage of preliminary and separate research of non-verbal information objects in the video are revealed. The purpose, objects and subjects of research of objects of nonverbal information in the video are defined. The requirements for research samples and general conditions of such research are outlined.

Keywords: nonverbal information, identification, criminalistics, forensic examination.

Аннотация. Раскрыты ключевые моменты стадии предварительного и раздельного исследования объектов невербальной информации в видеозаписи. Определены цели, объекты и субъекты исследования объектов невербальной информации в видеозаписи. Установлены требования к образцам исследования и общие условия проведения такого исследования.

Ключевые слова: невербальная информация, идентификация, криминалистика, судебная экспертиза.

Джерелом дослідження невербальної інформації, що поступає ззовні людини (антроподжерельна невербальна інформація), є її зовнішній вигляд, емоційний стан та супутні ознаки (оформлення зовнішності, одягу, побути). Додатковими джерелами можуть бути об'єкти вербально-го супроводу.

Отже, самі джерела невербальної інформації, по-перше, водночас виступають як самостійні об'єкти дослідження та їх досліджують сукупно, по-друге, за наявності об'єктів вербальної інформації (які також виступають самостійними об'єктами дослідження) їх також досліджують сукупно (вербальні та невербальні). Відсутність інформації щодо одного з таких джерел може суттєво

вплинути на можливість отримання висновку та вирішення поставлених питань. Мета такого дослідження полягає у визначенні тотожності ознак та властивостей об'єктів невербальної інформації (статика та динаміка) у відеозаписі.

Суб'єктами дослідження об'єктів невербальної інформації у відеозаписі є слідчий (в межах кримінального провадження), експерт (у разі проведення експертизи) або будь-які інші учасники провадження (у межах кримінального чи іншого провадження).

Процес дослідження об'єктів невербальної інформації у відеозаписі є етапним, де кожен наступний етап слідує з попереднього. Усі етапи дослідження корелюють і взаємозалежать один від одного, їх проводять із метою вирішення питання про їх тотожність. Таке дослідження може стати неможливим на будь-якому з етапів через об'єктивні чинники (наприклад, нечітке зображення одного з порівнювальних об'єктів, занадто коротке зображення порівнювального об'єкта та ін.).

Виділяють чотири етапи дослідження:

- попереднє;
- роздільне;
- порівняльне;
- підбиття підсумків.

Попереднє дослідження об'єктів невербальної інформації в відеозаписі містить: 1) аналіз вихідного матеріалу; 2) визначення переліку ідентифікаційних ознак і властивостей порівнювальних об'єктів, тобто вихідної сукупності матеріалів дослідження; 3) поставлення завдань дослідження (якщо це експертиза, то відповідно до переліку питань); 4) визначення методів, які застосовуватимуть під час проведення дослідження; 5) за потреби запит для отримання експериментальних зразків або інших додаткових матеріалів.

Визначення вихідної сукупності матеріалів дослідження є повноваженням експерта (якщо це в межах експертизи) та слідчого (якщо — у межах досудового розслідування).